

L'equitat i la responsabilitat en la participació com a valors per a l'aprenentatge cooperatiu²⁵

Antoni Gavalda

Universitat Rovira i Virgili

Josep M. Pons-Altés

Universitat Rovira i Virgili

1. Objectius

La nostra societat reclama reptes i, entre aquests, hi ha superar contravalors d'actualitat vigent com l'egoisme o la competitivitat. Davant aquesta realitat, creiem que el cooperativisme pot ajudar a revertir la situació a partir de la democràcia i l'educació (Slavin, 1995). Aquests principis comporten una manera de ser i fer que se sustenta en valors cooperatius, entre els quals assenyallem la igualtat, el diàleg, el consens, la tolerància, la solidaritat, l'equitat i la responsabilitat en la participació.

La cooperació aporta possibilitats didàctiques per a la millora educativa (Johnson et al., 1999). Des d'aquesta premissa, aquest treball presenta resultats d'una recerca que pretén reflexionar, investigar i concretar un marc teòric i pràctic que vehiculi l'aplicabilitat de la cooperació a l'escola.²⁶

Després d'haver disseccionat els valors existents del moviment cooperatiu, la tasca s'ha centrat en l'anàlisi de dos que considerem imprescindibles en la formació personal de l'alumnat com a ciutadans del segle XXI: la responsabilitat en la participació i l'equitat. L'objectiu ha estat activar unes prospeccions a les escoles per poder

---

25 Aquest treball es basa, en bona part, en un text que va ser seleccionat com una de les 36 comunicacions més ben valorades presentades al I Congrés Científic Internacional: Aprenentatges i Interaccions a l'Aula, organitzat per la Generalitat Valenciana. Hi havia el compromís de publicació de les referides comunicacions, aspecte que malauradament no es va complir. El treball que lliurem ara ha estat reformulat i actualitzat a la llum de noves aportacions del grup de treball.

La nostra aportació s'inscriu dins el projecte «El treball cooperatiu: una proposta per a la millora de la formació dels futurs mestres» (C04/16), finançat per l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat Rovira i Virgili.

26 Per veure uns primers resultats de la nostra línia de recerca, consulteu Gavalda et al. (2015).

bastir una primera aproximació que ens permetés inserir, *a posteriori*, estratègies de millora educativa des de la identificació del grau d'assoliment dels valors objectes de l'exploració (Gavalrà, 2016).

2. Marc teòric i metodològic

La línia de recerca ha treballat la concreció teòrica i l'extensió de les proves aplicades a centres educatius de perfils escolars diferents. En definitiva, hem portat a terme una investigació qualitativa i quantitativa alhora.

Referent a la responsabilitat en la participació, l'alumnat ha de partir de la necessitat d'intervenir responsablement sobre qüestions que l'afectin i mostrar habilitats comunicatives per expressar opinions des de la tolerància i el respecte. També aprendre a negociar i arribar a acords que facilitin l'assoliment de consensos sòlids. Per tal d'aprofundir en aquest valor, hem establert uns eixos o línies de treball: l'establiment de compromisos i consensos, el diàleg, l'assumpció de les conseqüències d'actuar o de no actuar, la transparència, la justificació ètica, el respecte i la llibertat, la justícia i la coresponsabilitat.

Quant a l'equitat, aquest valor s'entén des del repartiment just dels recursos que requereix cada circumstància per poder garantir la igualtat d'oportunitats. Exigeix reconèixer la diferència, la particularitat i la individualitat en cada cas. L'alumnat hauria de sensibilitzar-se pel que fa a la consecució d'una societat més igualitària des d'un punt de vista equitatiu. Per assolir-ho, ha d'aprendre a compartir, a solidaritzar-se i a cooperar. Propiciar l'equitat a l'aula implica aprofundir en la justícia individual i en la col·lectiva, des de la base de la vigència d'unes normes que regulin els drets i els deures, la igualtat social amb responsabilitat, l'empatia, la valoració de la individualitat i de la solidaritat, l'equitat ambiental i la igualtat de gènere.

A partir d'aquestes premisses, es va preparar una bateria d'exercicis de casuística quotidiana per a tots els cicles de primària, excepte per a primer curs, amb l'objectiu de detectar si els alumnes tenen assimilats aquests valors i com els aplicarien en possibles situacions reals. Els temes van ser els següents:

- Equitat. *Els jocs al pati de l'escola* (cicle inicial), *La formació dels equips de futbol* (cicle mitjà) i *Les activitats d'uns germans bessons* (cicle superior).
- Responsabilitat en la participació. *Encarregats de la classe: característiques i funcions* (cicle inicial), *Una sortida de colònies escolars* (cicle mitjà) i *L'escola dels avis i la nostra escola* (cicle superior).

En tots els casos l'alumnat havia de desenvolupar habilitats d'interpretació a partir de narracions breus, seqüències reflexives o dibuixos, per tal de resoldre les situacions proposades. La funció del professorat al cicle inicial va ser la de dinamitzador de

l'activitat, i als altres cicles, d'acompanyant de les tasques encomanades. El temps per resoldre les proves va ser d'uns 60 minuts.

La bateria s'ha aplicat a sis escoles, cinc a la província de Tarragona i una a la de Barcelona, totes públiques excepte una de concertada de Tarragona. A Tarragona: una ZER (escola 1), una de la capital preocupada per la innovació docent (2), una d'un municipi turístic costaner (3), una d'un municipi poc poblat d'interior (4) i una concertada a la ciutat de Tarragona (5). A Barcelona: una amb tradició en projectes de centres situada prop de Vic (6). El nombre total de nens amb què s'ha treballat supera el miler. Tot i no poder ser exhaustius, a continuació presentem algunes de les principals evidències recollides.

3. Presentació de dades recollides

L'equitat

Pel que fa als exercicis relacionats amb el valor de l'equitat, en sis blocs d'anàlisi, els resultats globals són els que segueixen:

Taula 1. Resultats sobre la comprensió de l'equitat (cinc escoles avaluades)			
Idees força	Cicle inicial	Cicle mitjà	Cicle superior
Justícia individual i col·lectiva	2	3	4
Establiment de normes	4	5	4
Igualtat social amb responsabilitat	3	4	5
Empatia	4	5	5
Valoració de la individualitat	2	5	3
Igualtat de gènere	4	3	5

Els resultats obtinguts a segon curs indiquen que gairebé tots els alumnes saben discriminar les accions ben fetes de les que no ho són, i generalment opten més pels jocs col·lectius que pels individuals.

Al cicle mitjà, en el conjunt de les escoles es detecta que els alumnes són conscients que de vegades fan activitats o tenen comportaments per obligació o per la influència dels companys, encara que no n'estiguin convençuts o fins i tot hi estiguin en contra.

Sovint expliciten el fet que quan un alumne presenta dificultats per desenvolupar una activitat física crea conflictes de relació i exclusió entre companys (sobretot a l'escola 4) o porta a apartar alguns companys dels jocs col·lectius (escola 3). Majoritàriament, però, valoren el fet d'ajudar-se entre ells, mostren bones intencions per buscar solucions a situacions problemàtiques i estan disposats a ajudar el company que té menys destreses físiques per desenvolupar un joc col·lectiu. No obstant això, a l'escola 2 l'alumnat de tercer va tenir especials dificultats per discriminar quina era la problemàtica que es presentava, ja que en alguns casos les respostes manquen de sentit.

Al cicle superior, la majoria d'alumnes accepten accions justes o decisions que es prenen pel bé comú de la classe encara que no els beneficiïn individualment o no les comparteixin en la seva totalitat, i entenen el perdó com a necessari per afavorir la resolució d'un conflicte plantejat. Acostumen a respectar les decisions d'aquells que assumeixen responsabilitats i a valorar l'esforç del company que lluita contra les seves limitacions físiques (en particular l'escola 2).

La responsabilitat en la participació

Respecte al valor de la responsabilitat en la participació, els resultats generals que n'han sortit són els que segueixen a partir de la dissecció en vuit apartats.

Taula 2. Resultats sobre la comprensió de la responsabilitat en la participació (sis escoles avaluades)			
Idees força	Cicle inicial	Cicle mitjà	Cicle superior
Establiment de compromisos	2	3	6
Diàleg	1	3	3
Necessitat de consensos	6	6	6
Justificació ètica	2	6	6
Respecte i llibertat	5	5	5
Justícia	2	5	3
Actuació personal	5	4	5
Corresponsabilitat	6	4	4

A segon curs, en alguns casos hi ha hagut dificultats per triar, entre una llista d'adjectius proposada, les característiques idònies que ha de tenir un encarregat d'aula (escoles 1 i 3). Una part molt important dels alumnes a totes les escoles (fins i tot més de la meitat a les escoles 4 i 6) no han sabut dibuixar res representatiu del que passaria a la classe

si els encarregats de l'aula no actuessin d'una manera responsable. Davant el cas d'un encarregat que no fa bé la seva feina, a totes les escoles la majoria d'alumnes opten per donar-li una segona oportunitat. La majoria dels alumnes de les escoles creuen que ha de ser únicament l'encarregat qui solucioni el problema, excepte els alumnes de l'escola 5, que creuen que la classe s'ha d'involucrar per buscar solucions de manera conjunta.

A cycle mitjà, es va plantejar un problema concret: en una sortida ja organitzada va sorgir una situació imprevista amb les habitacions i un alumne no podia dormir amb els companys que havia triat sinó amb els mestres. En determinades escoles, al voltant de la meitat dels alumnes opten per anul·lar l'excursió (1 i 5), tot i que majoritàriament guanya l'opció de buscar una solució. Davant el debat que s'inicia, en molts casos opinen que mantenir-se callats els estalviarà problemes o que la mestra hauria de ser qui prengués la decisió que considerés convenient. En la circumstància d'una votació, tots els alumnes consideren que cal respectar la decisió que prengui democràticament la majoria, però, davant un cas suposat de conxorxa per pactar prèviament el resultat, la majoria dels alumnes remarquen que calen certes regles de comportament perquè un sistema de votacions sigui realment just (l'excepció són grups de les escoles 4 i 5).

Al cycle superior, tots els grups són favorables a l'escola mixta, i les justificacions acostumen a centrar-se en la possibilitat de tenir més amics i conèixer-se millor nois i noies; tot i això, reproduïxen sovint (sobretot a l'escola 2) estereotips de gènere i creuen que les diferències entre nens i nenes provoquen més conflictes. També tots els grups són conscients de la importància del dret a l'educació, opinen que haurien d'existir mecanismes per garantir que ningú deixés d'estudiar als 16 anys per motius econòmics i proposen solucions prou raonables. Davant la contraposició entre l'escola franquista i l'escola democràtica, detecten i valoren les virtuts de la democràtica i en particular la possibilitat de participar. En presentar-los un conflicte amb uns nens que no volen acceptar una decisió majoritària, en conjunt saben identificar el comportament que haurien d'adoptar els protagonistes per resoldre'l, excepte els alumnes de l'escola 6. Per acabar, és particularment destacable que davant determinades problemàtiques de comportament dins l'aula, la majoria dels nens de les escoles rurals opten per estratègies dialogades, mentre que a les escoles urbanes l'opció que s'imposa és el càstig. En conjunt, els alumnes de l'escola 5 són els que proporcionen raonaments més elaborats i propostes més realistes.

4. Conclusions

Hem constatat que els alumnes solen tenir una base sobre els valors tractats. En els primers cursos s'hi detecta una notòria influència del treball escolar. En els més alts es percep més maduresa en les respostes, tot i que existeix una proporció alta que tendeix a no assumir les seves responsabilitats davant possibles conflictes i que aposta perquè siguin altres persones (mestres o pares) els qui es facin càrrec de la situació.

Hem detectat un nombre important d'alumnes que creuen que els càstigs són la millor opció per mantenir l'ordre i el tracte equitatiu a l'aula. En alguns casos, s'intueix una percepció jeràrquica i passiva de les relacions socials.

Per cicles, i sense entrar a detallar les diferències detectades entre les escoles, podem indicar:

1. A cicle inicial, la gran majoria d'alumnes comprenen el valor de l'equitat, malgrat que mostren mancances a l'hora de jutjar amb empatia les circumstàncies individuals. Respecte a la responsabilitat en la participació, es detecta una certa indiferència i sovint no acaben d'entendre el perjudici que causa un comportament deficient per part d'un company escollit per a un determinat càrrec.
2. A cicle mitjà, mostren una bona predisposició a ajudar els companys amb més dificultats i a adaptar-se a les circumstàncies individuals. Quant al valor de la responsabilitat en la participació, tot i que la majoria apunta a buscar solucions al problema plantejat, una part significativa opta per trencar el diàleg participatiu i acceptar la solució que vingui imposada. Curiosament, en la qüestió posterior que busca el consens i la votació, tots acorden acceptar-los, però amb unes regles que no castiguin la part desvalguda.
3. A cicle superior, el valor de l'equitat l'entenen com d'autèntica justícia i accepten la necessitat del perdó. Respecte a la responsabilitat en la participació, és prou compresa. Tanmateix, a les escoles rurals sembla que estigui més ben assimilada i els alumnes valoren més el diàleg com a mecanisme de solució als problemes de convivència.

A partir d'aquests resultats, el nostre objectiu futur serà plantejar estratègies didàctiques que permetin avançar en el desenvolupament d'un pensament social més complex i madur en els alumnes de les escoles, a partir de la interacció amb situacions reals que obliguin a prendre decisions i a reflexionar sobre les seves conseqüències. Considerem que el treball cooperatiu dins l'aula serà una eina imprescindible (Pujolàs, 2008), en la mesura que hauria d'implicar l'assumpció dels valors en què s'ha centrat la nostra recerca.

Bibliografia

GAVALDÀ, A. (ed.) (2016). *El treball cooperatiu. Una estratègia d'ensenyar i aprendre des de les ciències socials*. Tarragona i Vic: Publicacions Universitat Rovira i Virgili i Servei de Publicacions de la UVic.

GAVALDÀ, A.; PONS-ALTÉS, J. M.; GIRONDO, L.; OLIVÉ, C.; GRAU, V.; SUÑÉ, J.; TORRENTS, J.; CALLARISA, J.; ARUMÍ, P. (2015). «El treball cooperatiu de les ciències socials

i les matemàtiques. Accions de connexió universitària catalana». *Comunicació Educativa*, 28, 39-46. 10.17345/comeduc201539-46.

JOHNSON, D.; JOHNSON, R.; HOLUBEC, E. (1999). *El aprendizaje cooperativo en el aula*. Buenos Aires: Paidós.

PUJOLÀS, P. (2008). *Aprendizaje cooperativo. 9 ideas clave*. Barcelona: Graó.

SLAVIN, R. (1995). *Aprendizaje cooperativo. Teoría, investigación y práctica*. Buenos Aires: Aiqué.